

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА (Юлія Сабадаш)	5
--------------------------------	---

ЧАСТИНА I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ: ТЕЧІЇ, КОНЦЕПЦІЇ, КАТЕГОРІЇ

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРОЛОГІЯ У СЬОГОДЕННІ: ЗДОБУТКИ І ПРОБЛЕМИ (Юлія Сабадаш, Юзеф Нікольченко)	7
--	---

СТИХІЯ ТІНІ ЯК ПРУЖИНА КУЛЬТУРОТВОРЕННЯ (Наталія Жукова)	26
---	----

ФІЛОСОФСЬКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФРАНЦУЗЬКОЇ ГУМАНІСТИКИ: ДОСВІД КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ (Світлана Холодинська)	46
---	----

ЕВОЛЮЦІЯ ІБЕРО-АМЕРИКАНСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ: ПОЛІЛОГ ТРАДИЦІЙ (Поліна Герчанівська)	65
--	----

КОНЦЕПТ «ПОЕТИКА КУЛЬТУРИ» В ПРАЦЯХ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ І АМЕРИКАНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ (Ольга Смоліна)	83
---	----

МЕТАРОМАНТИЗМ: ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ (Олена Колесник)	101
--	-----

ВІД КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ДО ПОЛІТИКИ КУЛЬТУРИ (Олександр Кравченко)	121
---	-----

ІНТЕРАКТИВНІСТЬ ТА ПЕРФОРМАТИВНІСТЬ: ВІД «СТАРИХ» ДО «НОВИХ ІНТЕРМЕДІУМІВ» У ВІРТУАЛЬНІЙ КОМУНІКАЦІЇ (Анастасія Кравченко)	152
--	-----

КУЛЬТУРОЛОГІЯ У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ СЬОГОДЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ (Ірина Петрова)	169
--	-----

ЧАСТИНА II. CASE STUDY У КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ: ВІД ІСТОРІЇ НАУКИ ДО КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ФУТУРОЛОГІЇ

ЖІНОЧЕ МИСТЕЦТВО ЯК ФЕНОМЕН РАННЬОМОДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ ІТАЛІЇ (Олена Гончарова)	186
---	-----

МІЖ НАУКОЮ ТА ПОЛІТИКОЮ. КУЛЬТУРОЗНАВЧІ СТУДІЇ АЛЕКСАНДРА БРЮКНЕРА ПЕРІОДУ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (<i>Євген Горб</i>).....	263
МАЛОРОСІЙСЬКА ТЕМАТИКА РОСІЙСЬКОГО КОЛОНІАЛІЗМУ (<i>Степан Янковський</i>).....	280
ВИСВІТЛЕННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ТА ЗАРУБІЖНОМУ НАУКОВО- КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ У 2023 РОЦІ (<i>Костянтин Кислюк</i>)	304
ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО МАРІУПОЛЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ ПІД ЧАС ВІЙНИ (<i>Ольга Хроненко</i>).....	331
КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ПРОЄКТИ В ОСВІТІ: НОВІ ФОРМАТИ ТА ЦІННОСТІ (<i>Лідія Лимаренко</i>)	350
МІЖКУЛЬТУРНА ОСВІТА ТА РОЗВИТОК МІЖКУЛЬТУРНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДЛЯ ВІДБУДОВИ МИРУ В УКРАЇНІ (<i>Ірина Сікорська</i>).....	374
БАГАТОАСПЕКТНІ ТА ІНФОРМАТИВНОЄМНІ СКЛАДОВІ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «МУЗЕЄЗНАВСТВО» НА КАФЕДРІ КУЛЬТУРОЛОГІЇ МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ (<i>Юлія Сабадаш, Юзеф Нікольченко</i>)	392
ПІСЛЯМОВА (<i>Юлія Сабадаш</i>)	408
БІБЛІОГРАФІЯ.....	409
ДОДАТКИ.....	451
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	463

ПЕРЕДМОВА

Одним із важливих завдань розвитку української культурології є впорядкування та систематизація її теоретичних і практичних досягнень. Аналіз наукових праць, опублікованих у монографіях і фахових виданнях, дозволяє виокремити найважливіші здобутки як фундаментальних, так і прикладних досліджень. Оскільки культурологія охоплює широкий спектр гуманітарних наук, її розвиток сприяє актуалізації ключових проблем, що безпосередньо пов'язані з гуманістикою.

Наукові інтереси українських культурологів виходять за межі простої констатації наукових здобутків. Важливо також аналізувати сприйняття нових ідей, оцінювати їх вплив на сучасну гуманітарну думку. Саме в цьому контексті вихід колективної монографії «Сучасна культурологія: доба культурно-історичних зламів» є знаковою подією. Вона є логічним продовженням попередніх видань: «Сучасна культурологія: актуалізація теоретико-практичних вимірів» (2019) та «Сучасна культурологія: постмодернізм у логіці розвитку української гуманістики» (2021), підготовлених кафедрою культурології Маріупольського державного університету (м. Київ).

Автори монографії – провідні українські культурологи, відомі своїми дослідженнями в галузі теорії та практики культури. Видання складається з двох частин: «Теоретичні аспекти трансформації культурологічних студій: течії, концепції, категорії» та «Case study у культурологічних дослідженнях: від історії науки до культурологічної футурології». У них висвітлено основні тенденції, що визначають сучасний розвиток культурології як важливого напрямку української гуманітарної науки.

Автори підкреслюють, що ХХІ століття активізувало наукові дослідження у сфері культурології. Формується нова гуманітарна думка, що реагує на виклики сьогодення, зокрема на наслідки російської військової агресії проти України. Дослідження, представлені в монографії, прагнуть уникати фрагментарності, надмірного захоплення мистецькою стилістикою чи абстрактною теоретичністю. Вітчизняна та світова культура розглядаються як єдиний духовно-культурний феномен, що поєднує зовнішні матеріальні прояви й внутрішні цінності.

Монографія систематизує теоретичний і практичний матеріал, який визначає основні тенденції розвитку української гуманістики. Вона охоплює важливі аспекти сучасного наукового процесу: увагу до персоналізованих досягнень, дослідження актуальних теоретичних питань та розгляд можливостей практичного застосування культурологічного знання. Особливо це актуально в умовах нових суспільних викликів останніх років.

У книзі підкреслено динаміку розвитку культурології, її міждисциплінарний характер та важливість зв'язку між теорією і практикою. Також розглянуто роль історичних традицій у сучасних наукових пошуках, окреслено можливі шляхи

розвитку української культури та механізми підтримки творчої активності людини в процесі розбудови незалежної держави.

Важливою частиною монографії є дослідження культурних процесів у світовому контексті. Українська культурологія бере активну участь у вивченні міжнародних культурних явищ, роблячи внесок не лише у вітчизняну, а й у світову гуманітарну науку.

Автори не лише підсумовують існуючі дослідження, а й порушують складні та дискусійні питання, пропонуючи напрямки для подальших наукових розвідок. Це допомагає глибше зрозуміти малодосліджені аспекти культурології в Україні та визначити пріоритети майбутніх досліджень.

Безперечним позитивом монографії є прагнення авторів представити різні точки зору на складні питання, обґрунтовуючи кожен підхід та надаючи читачам можливість самостійно оцінити запропоновані концепції.

Автори висловлюють щиру подяку рецензентам, які підтримали публікацію та надали цінні коментарі до її рукопису.

ЧАСТИНА І.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ: ТЕЧІЇ, КОНЦЕПЦІЇ, КАТЕГОРІЇ

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРОЛОГІЯ У СЬОГОДЕННІ: ЗДОБУТКИ І ПРОБЛЕМИ

У ХХІ столітті культурологія впевнено зайняла провідне місце у вітчизняній гуманістиці в сфері інтелектуального переосмислення світу та певною мірою змінила його розуміння.

На думку Івана Дзюби «Українська культурологія існує і має свої здобутки як загальнотеоретичної, так і практично-ужиткової міри. Саме культурологія може і повинна дати розуміння зміни життя, зміни образу нації не як втрати себе, а як розвитку. Зокрема, потрібне переосмислення минулого та дослідження культурного наповнення нових соціальних утворень, культурних факторів регуляції соціальної поведінки за нових умов, групових почуттів та афектів, – а все це залишається неопрозореними сторонами сучасного життя з потенційними несподіванками й загрозами».¹

Збереження культурної спадщини і традицій, культурних цінностей народів світу в сьогоденні за умов ліквідації кордонів, а разом з тим, нових викликів гегемонізму, зокрема антидемократичної агресії російського мілітаризму, потребує розуміння національними культурами норм співжиття, спільності духовної долі людства і здатності взяти на себе відповідальність за її майбутнє.

Стосовно української культурології, на жаль, говоримо про незначну частку в ній студій, присвячених культурам Азії, Африки, Латинської Америки, Скандинавії, Кавказу, Балтії, Середньої Азії, несформованість української школи арабістики, славістики і балканістики. Усі ці проблеми по-новому постають у сучасному світі на тлі російської військової агресії проти України. У цьому контексті важливим чинником має стати активна участь української

¹ Дзюба Іван. Дещо про культурологію в Україні. *Радіо Свобода*. Опубл. 07.03.2009. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1505807.html> (дата звернення: 26.12.2023).

культурології у вивченні культур світу з цікавими і важливими здобутками в цьому не лише для нас самих, а й для зарубіжної культурології.

В умовах повномасштабної агресії Росії проти України чимала відповідальність за зміцнення основ української державності лежить на плечах освітян вищої школи, які незалежно від трагічних обставин страшної війни, продовжують підготовку фахівців вищої кваліфікації для різних галузей нашої держави. Не виключення є Маріупольський державний університет, який не тільки зміг вистояти, а й стрімко нарощує свій освітній і науковий потенціал у м. Києві.

У складні для української вищої школи і науки часи колектив кафедри культурології Маріупольського державного університету не скорився перед труднощами; зберіг й розвинув творчі контакти культурологів з України і зарубіжжя, надав імпульсу в підготовці нових поколінь фахівців галузі трьох рівнів вищої освіти: бакалаврського, магістерського та аспірантури.

Підвищення ефективності культурного обслуговування населення України під час воєнного стану спирається на розвиток інформаційної та комунікативної функцій культури, подальшої їх трансформації в інститути соціалізації особистості; перетворенні культури в інтелектуальний простір міжособистісної комунікації. Її існування обумовлено тим, наскільки ефективно вона виконує свої соціальні функції. Над вирішенням цих завдань у сфері підготовки фахівців галузі культури і працює колектив кафедри культурології.

В листопаді 2022 р. кафедра успішно пройшла акредитацію щодо підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти ОП «Культурологія, культурне розмаїття та розвиток громади». А в грудні 2022 р. був здійснений перший випуск магістрів означеної спеціальності.

Вдосконалення навчально-виховного процесу відбулося і на інших ОП, які забезпечує кафедра культурології. У цьому сприяє активна участь викладачів і студентів у науковій діяльності, зокрема в межах комплексної наукової теми «Культурологія в системі соціально-гуманітарного знання» (номер державної реєстрації в УкрІНТЕІ номер 0119U001316) та використовуючи можливості «Вісника МДУ. Серія: Філософія. Культурологія. Соціологія», який у 2021 р. включено до Переліку наукових фахових видань України з галузі культурологія, традиційної міжнародної науково-практичної конференції «Феномен культури постглобалізму», круглих столів з міжнародною участю, присвячених Міжнародному дню музеїв, Всесвітньому дню бібліотек, Всеукраїнському дню працівників культури та майстрів народного мистецтва й іншої проблематики.

На кафедрі продовжує свою плідну діяльність студентське наукове товариство «Культурологічні студії» та творче об'єднання «Студія образотворчого перформансу», до яких долучаються викладачі і студенти, стейкхолдери, журналісти, вітчизняні і зарубіжні діячі культури і мистецтва.

Важливим досягненням у науковій діяльності кафедри в царині вітчизняної та зарубіжної культурології стала підготовка та видання в 2019–2022 роках чотирьох монографій.²

² Дабло Л. Наукова спадщина Дмитра Овсянико-Куликовського: культурологічні виміри : монографія. Київ, 2020. 154 с.; Сабадаш Ю. С., Стахівська Н., Нікольченко Ю. М. Творча спадщина В.М. Перетца в контексті культуротворчих процесів кінця XIX–XX століття : монографія. Київ, 2022. 228 с.;

У сьогоднішній увага культурології прикута до повсякденного життя людини, тих культурних форм й інститутів, в яких проходить становлення і розвиток особистості. Її універсальність і багатогранність дозволяє виявити перспективні напрями феномена культури, однієї зі складових історичного Буття. Цікавими є її дослідження в сучасній знаковій системі культури і співвідношенні риторичного дискурсу з інформаційною діяльністю та інформаційними технологіями технологіями.

Зміна статусу культури обумовлює створення нових форм інформаційної комунікації в системі «Громада-Культура» та у проєкті Департаменту культурно-громадського розвитку Маріупольської міської ради «Культурна деокупація Маріуполя», що реалізуються в осмисленні прогресивних підходів до культурного обслуговування соціуму в сучасних умовах.

Глобалізація усіх сфер суспільного діяльності та техногенна революція в сфері інформаційної комунікації дозволила культурі трансформуватися і орієнтуватися на активізацію культурного життя людей, які освоюють ці процеси.

Одним з факторів успішного розвитку української культурології, на наше глибоке переконання, виступає практика систематизації поточних теоретичних напрацювань. Наслідки систематизованого аналізу публікацій, оприлюднених у фахових виданнях, дозволяють представити науковому загалу найвагоміші досягнення як фундаментальних, так і прикладних – в окремих збірниках наукових праць обов'язковою є рубрика «практична культурологія» – досліджень у галузі культурології. Оскільки культурологія, забезпечуючи формування специфічного простору гуманітарного знання, об'єднує цілу низку наук, її розвиток сприяє актуалізації такої проблематики, що повністю асоціюється з гуманістикою.

Наші студіювання проблеми вимагають не тільки констатації певних теоретичних надбань на теренах культурологічного знання, а й аналізу прийняття чи відторгнення конкретних елементів наукової новизни, яка була оприлюднена тим чи іншим автором.

У попередніх розвідках автори статті змогли, по-перше, лише частково відбити дослідницькі зусилля українських культурологів у 2019–2020 роках, по-друге, важливі дослідження, анонсовані 2021 роком, переважно, вийшли друком лише протягом 2022 року, по-третє, важливо не тільки систематизувати теоретичний матеріал, який є авторським надбанням вітчизняних науковців, а й простежити як за процесом входження найпродуктивніших ідей в широкий дослідницький простір, так і побачити «прирошення» принципово нового матеріалу при написанні подальших робіт, що визначають тенденції розвитку гуманістики протягом наступних п'яти-семи років, зокрема в умовах російської військової агресії проти України.

Не претендуючи на вичерпаність представлення культурологічних досліджень 2020–2023 років, ми все ж, спираючись на засади хронологічного підходу, реконструюємо наріжні напрацювання вітчизняних науковців. Фокусуючи увагу на публікаціях 2020 року, відтворимо дослідницьку модель

Сучасна культурологія: актуалізація теоретико-практичних вимірів : кол. монографія / за заг. Ю. С. Сабадаш. Київ, 2019. 308 с.; Сучасна культурологія: постмодернізм у логіці розвитку української гуманістики : кол. монографія / ред.-уклад. Ю. С. Сабадаш, І. В. Петрова. Київ, 2021. 432 с.

«Українських культурологічних студій», що є науковим виданням Київського національного університету імені Тараса Шевченка та публікацій культурологічного спрямування у вище згаданому фаховому «Віснику Маріупольського державного університету. Серія Філософія. Культурологія. Соціологія».

Необхідно констатувати, що означені «культурологічні студії», які вийшли друком у 2020–2023 роках, органічно поєднали кілька важливих аспектів, які відбивають загальні тенденції, властиві сучасному дослідницькому процесу, а саме: яскраво виражений інтерес до персоналізації досягнень гуманістики, переконливі наголоси на актуальних теоретичних питаннях, цілком реальні пропозиції щодо можливостей «практичної культурології».

Деталізуючи нашу тезу, звернемо увагу на статті, присвячені концептуалізації спадщини Г.-Е. Лессінга, А. Бергсона, Р.Дж. Коллінгвуда. Значний пізнавальний потенціал мають розвідки, пов'язані з відтворенням життєво-наукового шляху Георгія Челпанова (1862–1936), Вадима Іванова (1933–1991), Олександра Яценка (1929–1985), Володимира Перетця (1870–1935), Бориса Лятошинського (1895–1968), діяльність яких у різні періоди була пов'язана з київськими навчально-дослідницькими закладами; мова йде, зокрема, і про Дмитра Овсянико-Куликовського (1853–1920).

На нашу думку, вкрай важливо не тільки продовжувати реконструкцію персоніфікованої історії гуманістики, а й «будування пластичних мостів» між теорією минулого й відповідною позицією сучасних науковців. Так, «Лаокоон» Лессінга мистецтвознавець Г. Миленька пропонує розглянути, враховуючи потенціал семантичного підходу.

Позитивним аспектом статті Г. Миленької є чітко проведений принцип спадкоємності, завдяки якому, з одного боку, Лессінг лише продовжує «знакове зазначення засобів виразності мистецтва», оскільки «ще до написання «Лаокоона» у працях Ж.Б. Дюбо, Г.Ф. Мейєра, М. Мендельсона, Дж. Гарріса містився семантичний аспект вивчення особливостей «витончених мистецтв», а з іншого, – «трактат Лессінга протягом більш як двохсот років залишається свого роду «провокаційним» об'єктом для теоретичних досліджень у цій площині»³.

Інтуїтивізм А. Бергсона подається через призму «першої інтерпретаційної моделі, здійсненої поза межами Франції, англійським філософом Гербертом Уілдоном Карра (1857–1931), котрий у роботі «Філософія Бергсона» (1913) запропонував «популярний виклад його ідей». О. Оніщенко – автор статті «Інтуїтивізм Анрі Бергсона як каталізатор інтерпретаційних процесів» – зазначає: «Наразі обіцянка Г.-У. Карра (популярно викласти інтуїтивізм – авт.) виявилася передчасною, оскільки «популярно» викласти «бергсонізм» не зміг ані він, ані будь-хто інший»⁴. О. Оніщенко висловлює слушну думку, згідно якої роботи А. Бергсона звернені, передусім, до професійних філософів і спроби їх інтерпретації, а – більш того – популяризації, вимагають граничної коректності.

³ Миленька Г.Д. «Лаокоон» Г.Е. Лессінга: потенціал семантичного підходу. *Українські культурологічні студії* : зб. наук. пр. 2020. Вип. 1(6). С. 23.

⁴ Оніщенко О. І. Інтуїтивізм Анрі Бергсона як каталізатор інтерпретаційних процесів. *Українські культурологічні студії* : зб. наук. пр. 2020. Вип. 1 (6). С. 32.

У подальшому матеріалі статті, О. Оніщенко наводить аргументи, спираючись на які, доцільно інтерпретувати концепцію А. Бергсона. Система ідей, запропонована філософом, – інтуїція і її роль в процесі художньої та наукової творчості, «вибранність – елітарність» митця, роль пам'яті та потенціал «зворотного часу» у виникненні творчого задуму, багаторівневність мистецтва, як специфічної сфери художньої діяльності, – звернена, передусім, до професіоналів: істориків науки, філософів, естетиків та мистецтвознавців. «Популяризація» чи штучне спрощення інтуїтивізму веде до деформації чи – навіть – руйнації концепції видатного європейського мислителя.

Достовірна інтерпретація інтуїтивізму А. Бергсона принципово важлива як для історії української культури, так і для її сучасної моделі. Це – на прикладі історії українського футуризму – переконливо показано в ґрунтовній монографії С. Холодинської «Михайло Семенко: культуротворчі пошуки на теренах українського футуризму» (2018). Авторка, зокрема, зазначає: «...засадами естетики раннього українського футуризму» виступали концепції Ф. Ніцше, А. Бергсона та К. Жакова»⁵. Слід визнати, що інтуїтивізм А. Бергсона продовжує впливати і на «неофутуризм» – літературно-мистецьку течію, яка достатньо відчутна в українському культурному просторі. Не можна недооцінювати і, так би мовити, присутність факторів «пам'ять» та «зворотний час» у творчості українських кінематографістів – представників естетико-художнього напрямку «поетичне кіно»: Сергія Параджанова (1924–1990), Леоніда Осики (1940–2001), Юрія Іллєнка (1936–2010).

Беззастережну підтримку й позитивну оцінку заслуговує стаття М. Тернової «Мистецтвознавча концепція Р.Дж. Коллінгвуда як об'єкт теоретичного аналізу» (2020), матеріал якої базується на монографії «Принципи мистецтва» (1938). Як відомо, це дослідження визнаного англійського історика науки, філософа-неогегельянця та естетика вийшло друком у переддень другої світової війни, пройшовши тоді, по суті, повз увагу європейської наукової спільноти.

Фактично, більш-менш предметно робота Робіна Джорджа Коллінгвуда (1889–1943) почала обговорюватися приблизно на межі 80–90-их років минулого століття. Введення в широкий теоретичний ужиток цього дослідження на українських теренах значно розширює уявлення про стан естетико-мистецтвознавчого знання в умовах першої половини ХХ століття.

На нашу думку, особливу цінність сьогодні має – запропонована Коллінгвудом саме як істориком науки – корекція тих перекладів спадщини давньогрецьких філософів, зокрема, Сократа, Платона та Арістотеля, якими європейська гуманістика користувалася на межі ХІХ–ХХ століття. Окрім цього, самоцінне значення має аналіз англійським науковцем європейського авангардистського руху, який – згодом – виявився предтечею «постмодернізму».

М. Тернова не зупинилася на одній статті, присвяченій спадщині Р.Дж. Коллінгвуда, а продовжила її аналіз статтею «Театр у видовій структурі мистецтва: досвід Р.Дж. Коллінгвуда» (2021). Оприлюднена у «Науковому віснику»

⁵ Холодинська С. М. Михайло Семенко: культуротворчі пошуки на теренах українського футуризму : монографія. Київ, 2018. С. 12.

Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І.К. Карпенка-Карого – фаховому збірнику наукових праць з мистецтвознавства, що постійно друкує рубрику «Культурологія», стаття М. Тернової підтвердила значущість міжнаукового підходу (культурологія, театрознавство, психологія) в процесі реконструкції конкретних надбань в логіці становлення історії як художньої культури, так і мистецтва (представлення творчого досвіду Піндара, середньовічної моделі *strit-artu*, новацій театру Карло Гольдоні та Дуна Руперта)

Доцільно констатувати, що від 2020-го року концептуалізація коллінгвудівських ідей саме в культурологічному контексті та їх залучення до українського дослідницького простору відбулися в дослідженнях Л. Бабушки, Т. Кривошеї, О. Оніщенко.

Повертаючись до розгляду статей історико-філософського та історико-культурологічного спрямування, оприлюднених на сторінках «Українських культурологічних студій» у 2020 році, які хоча і носять академічний характер, проте важливі і в іншому аспекті, а саме: матеріал, яким оперують автори, спрямований у сучасний теоретичний простір, допомагаючи виявити дію принципу спадкоємності, що, спираючись на традиції, відкриває шлях новаторству. Природно, що новаторство не тільки віддаляє нас від традицій, але здатне їх (традиції – авт.) деформувати чи взагалі руйнувати. Однак, принцип спадкоємності, виконуючи роль пластичного мосту, «вирівнює» суперечливість конкретних історико-культурних процесів.

Окремі публікації 2020 року, які ми виокремлюємо в тогорічних «Українських культурологічних студіях», безперечно, важливі і щодо представлення таких ідей, які мають принципову наукову новизну і повинні, як ми зазначали раніше, транспортуватися в перманентну дослідницьку роботу.

У науковій розвідці Ю. Сабадаш «Проблемний простір української культурології: досвід 2019–2021 років» (Sabadash, Y. (2022). Problem space of Ukrainian cultural studies: 2019–2021 experience // *Culture and Arts in the Modern World*, (23), 75–84. URL:<https://doi.org/10.31866/2410-1915.23.2022.260966>) високу оцінку отримала стаття О. Шинкаренка «Етичні експлікації «візуального повороту» у сучасній культурі», завдяки якій значно актуалізувався інтерес до «метафори» (означник О. Шинкаренко – авт.) поворот. Підкреслений факт – ми спробуємо це проілюструвати – мав значне дослідницьке продовження.

Оцінка виявилася об'єктивною, оскільки протягом 2020–2023 років, частково завдяки входженню в теоретичний ужиток розробок нідерландського культуролога Сьєрда ван Туїнена. Серед його напрацювань наголосимо на «Космічному реміснику: віртуозність маньєристів і сучасні ремесла» (2017), що набув помітної популярності в окреслений нами часовий відрізок, а частково завдяки очевидному сьогодні розгалуженню інтересів культурологів: проблема «поворотів» – антропологічного, культурного, іконічного, візуального – та низка питань історико-культурологічного спрямування, пов'язаних з «ремеслом» актуалізувалися досить виразно.

Підтвердженням нашої тези може бути стаття О. Оніщенко «Ремесло» як чинник художньої творчості: інтерпретаційні пошуки мета модерністів» (2023), на сторінках якої авторка посилається на наступне висловлення С. ван

Туїнена: «Космічний ремісник не протиставляє мистецтво життю: він – герой сучасної DIY культури. Це революційний в'язальник, розуміючий під навичками та технікою нічим не обмежені дії, що ведуть до руху матерії...»⁶.

О. Оніщенко, відштовхуючись від цитати Туїнена, реанімує як історію ремесла, яке відіграло помітну позитивну роль у давньогрецькій культурі, так і його (ремесла – авт.) культуротворчий потенціал, виявлений в умовах розквіту маньєризму в період між 1520–1590 роками.

Маньєризм – від італ. *manierismo* (*manera*) – манера, прийом, образ дії: художня течія, представники якої формально наслідували Ренесанс, проте позбавили свої твори тієї тілесності та духовності, якою він володів⁷. Реконструкція історії «ремесла» спонукала О. Оніщенко особливу увагу приділити Франсіско де Олланду (1517–1585) – нідерландсько-португальському художнику-мініатюристи, архітектору, антиквару, теоретику мистецтва, котрий у трактаті «*Tractato de Psntura Antigua*» (1547–1549), який писався в період розквіту маньєризму, аргументував необхідність чіткого розділення ремесла та мистецтва.

Аналіз як точки зору С. ван Туїнена, так і тих митців-метамодерністів, котрі закликають культивувати такі народні промисли як гончарство, різьбярство, килимарство, показує не розуміння ними тих процесів, які в сучасних умовах діють у професійному мистецтві. Намагання довести тотожність між «професійним – народним – самодіяльним» мистецтвом чи віднайти завдяки діям «космічного ремісника» паритет між означеними типами художньої діяльності може лише зруйнувати їх самотність, стимулюючи занепад кожного з типів⁸.

Наразі, той інтерес, який викликають і розвідки С. ван Туїнена, і стаття О. Оніщенко повинні повернути у простір широкого обговорення, дискусій та порівняльного аналізу типів художньої діяльності питання «ремесла – ремісництва», творчих можливостей «ремісника» в добу мета модернізму. Суть дискусій повинна торкнутися і сучасного аспекту: чи усі нові мистецько-видовищні форми можна вважати професійним мистецтвом?

Проблемні аспекти, означені нами у зв'язку із спробами осучаснення європейськими культурологами і ремесла, і ремісника, виглядають вкрай штучними й несумісними з реальністю на тлі матеріалу, який представлений у статті А. Тормахової «Медіа-технології та *science art* у контексті сучасних мистецьких практик» (2020).

Спираючись на значний фактологічний матеріал, який відбиває своєрідність естетико-художніх експериментів окремих мистецьких напрямів, А. Тормахова зазначає: «Медіа в просторі культури XXI століття постає невід'ємним компонентом мистецьких практик. Наразі відбувається формування нового

⁶ Туинен С. ван. Космический ремесленник: виртуозность маньеристов и современные ремёсла. *Метамодернизм. Историчность, Аффект и Глубина после постмодернизма* / Р. ван ден Аккер. Москва, 2020. С. 184.

⁷ Маньєризм. *Leksika*. URL: <https://leksika.com.ua/13551123/ure/verizm> (дата звернення: 08.11.2024).

⁸ Туинен С. ван. Космический ремесленник: виртуозность маньеристов и современные ремёсла. *Метамодернизм. Историчность, Аффект и Глубина после постмодернизма* / Р. ван ден Аккер. Москва, 2020. С. 181–210.

напрямку – science art, який поєднує мистецтво, техніку та науковий розвиток. Проявами даної тенденції стає поява програмного забезпечення та устаткування, що дозволяє «воссресити» зірок минулого, спростити процес музичного творення та виконавства».

Нам видається, що найбільш значущим у вкрай важливій розвідці А. Тормахової є фактор застереження, адже – ми повністю поділяємо її думку – «здатність створювати ідеальних віртуальних виконавців поступово знецінює професійні якості обдарованих живих музикантів, можливості яких обмежені, на відміну від вокалоїда»⁹. Принагідно наголосимо, що термін «вокалоїд», хоча і повільно, все ж входить у мистецтвознавчий простір, що, на нашу думку, є вкрай важливим, оскільки дозволяє відокремити реального митця, котрий власними здібностями створює художній «подразник», від витвору, породженого «science art».

«Фактор застереження», який слід використовувати стосовно цілої низки експериментів, які, так би мовити, руйнують дозволену межу експериментаторства, набуває все більшої і більшої актуальності, коли науковці змушені оперувати поняттям «вокалоїд» та розмірковувати про доцільність «воскресіння з мертвих» колишніх зірок. Вчергове підкреслимо, що захист професійного мистецтва, принаймні, в теоретичному аспекті, стає вкрай важливим, демонструючи, водночас, особливі завдання, що постають не лише перед культурологічним, а й морально-етичним знанням.

Завершуючи представлення першого блоку питань, яке (представлення – авт.), з одного боку, розширює й поглиблює вже анонсовані ідеї, а з іншого, – виявляє приклади впливу публікацій 2019–2020 років на діючий дослідницький простір: «поточним» ми вважаємо 2023 рік. Конкретними зразками опрацювання культурологічної проблематики ми спробуємо підтвердити як доцільність систематизації науково-теоретичних пошуків на теренах культурології, так і виявлення «проблемних» місць в наріжних тенденціях, які постулює не лише українська культурологія, а й гуманістика, загалом.

На наше глибоке переконання, між першим і другим, – він торкнеться «метамодернізму» – блоками питань, доцільно розглянути статтю К. Станіславської «Видовищні форми у сучасній культурі» (2021), на сторінках якої аргументується ідея «тілесного» повороту. На думку авторки статті, «тілесний поворот спричинений антропологічною парадигмою ХХ століття, що передбачала необхідність визначення і врахування тілесності людини поряд з поняттями психіки, свідомості, уяви та пам'яті»¹⁰.

Через рік після оприлюднення статті К. Станіславської, друком вийшла стаття Д. Шестакової «Феномен тілесності у європейській драматургії кінця ХІХ–початку ХХ століття (На матеріалі творчості Лесі Українки та Антона Чехова)» (2022). Концептуальним стрижнем цього дослідження є пропозиція

⁹ Тормахова А.М. Медіа-технології та science art у контексті сучасних культурно-мистецьких практик. *Українські культурологічні студії* : зб. наук. пр. 2020. Вип. 1. С. 98–101.

¹⁰ Станіславська К. І. Видовищні форми у сучасній культурі. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І.К. Карпенка-Карого* : зб. наук. пр. 2021. Вип. 29. С. 87.